

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-89>

УДК 338.931

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ПІДСТАВІ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

COMPETITIVE ADVANTAGES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES BASED ON STRUCTURAL CHANGES IN A CRISIS PERIOD

Клюс Юлія

доктор економічних наук, професор,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1841-2578>

Піменов Володимир

аспірант,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Klius Yuliia, Pimenov Volodimir

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

У статті досліджено генезис поняття «структурні зрушення» та його відмінності від суміжних понять, визначено особливості прояву у кризовий період. Виявлено рівні проявлення структурних зрушень в економічних системах, запропоновано класифікацію структурних зрушень в інноваційній економіці в кризовий період (за історичною ознакою, за географічної сегментацією, за охоптом елементів господарської системи, по відношенню до певної господарської системи, за темпом використання часу) та визначено їх функції. Виявлено вплив подвійної природи структурних зрушень на рівень ефективності інноваційного розвитку підприємств регіону в кризовий період (з одного боку, згідно об'єкту дослідження, вони виступають як процес, детермінований незадоволеною потребою, стоять за нею нереалізованим інтересом господарських систем до підвищення інноваційної стійкості. З іншого боку, вони є результатом розвитку структури системи, відображають певний рівень ефективності інноваційного розвитку). Досліджено причини структурних зрушень, запропоновано послідовність інноваційних структурних зрушень в кризовий період.

Ключові слова: підприємство, регіон, інновації, структурні зрушення, трансформація, кризовий період.

The article examines the genesis of the concept of "structural shifts" and its differences from related concepts, and identifies the features of its manifestation in the crisis period. Equal manifestations of structural shifts in economic systems are identified, a classification of structural shifts in the innovative economy in the crisis period is proposed (by historical characteristics, by geographic segmentation, by the coverage of elements of the economic system, in relation to a certain economic system, by the rate of time use, by the rate, by the use time, scale of changes and depth of action) and their functions are determined. The influence of the dual nature of structural changes on the level of efficiency of innovative development of the region's enterprises during the crisis period was revealed (on the one hand, according to the object of the study, they appear as a process determined by an unsatisfied need, behind it is the unrealized interest of economic systems in increasing innovation sustainability. On the other hand on the one hand, they are the result of the development of the system structure, reflect a certain level of effectiveness of innovative development). The causes of structural shifts are investigated, the sequence of innovative structural shifts in the crisis period is proposed. The general features of structural changes, which are an impetus for further innovative development, are highlighted, where they acquire a certain specificity (comprehensiveness or involvement of changes in all elements of a given production system, scale, transformational nature of changes, quality of changes). Thus, structural shifts in innovative activity can be of different directions, therefore, in order to increase the efficiency of innovative activity of economic systems due to the growth of sustainability and security of development in the long-term period, they need controlling influences. In the future, with the creation of such management and maintaining the rate of growth of their effectiveness, structural processes allow the formation of a self-developed

innovative economic system. It has been proven that structural shifts in the crisis period, initiated by innovations, have an innovative nature at their inception, which can bring the economic system to a new level of innovative sustainability. Innovative structural shifts are singled out in a special category, to which it is proposed to include such changes in the relationships of the elements of the economic system that allow it to reach a new level of systemic qualities and ensure the continuity of its innovative activity.

Keywords: enterprise, region, innovations, structural shifts, transformation, crisis period.

Постановка проблеми. Дослідження структурних зрушень в трансформаційній економіці і формування інноваційного типу розвитку визначається необхідністю модернізації реалізованої ринкової моделі, здійснення структурної перебудови вітчизняної економіки в умовах виходу зі світової фінансово-економічної кризи і в руслі тенденції оновлення структури економіки на основі передових досягнень, що спостерігається в високорозвинених країнах.

Інтегральні системні якості змінюються внаслідок кризових ситуацій під впливом багатьох чинників, серед яких значне місце посідають малодосліджені структурні зрушення. Це означає, що структурні зрушення, що супроводжують реалізацію інноваційної діяльності, можна вважати носіями імпульсу для переходу господарськими системами до нового рівня в процесі їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем інноваційного розвитку підприємств регіону під впливом всіляких трансформацій на різних рівнях займалася й продовжує займатися велика кількість вітчизняних на закордонних вчених [1–19]. Проте питанням впливу саме структурних зрушень в кризовий період на ці процеси приділяється, на наш погляд, недостатньо уваги.

На основі вищевикладеного можна сформулювати **мету** дослідження, яка полягає розгляді структурних зрушень як підстави для інноваційного розвитку підприємств регіону в кризовий період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість вітчизняних виробничо-господарських об'єктів різного рівня в існуючих умовах не можуть дозволити собі кардинальну перебудову всього виробничого базису і вимушені підтримувати інноваційний розвиток за рахунок впровадження окремих, часто неузгоджених інноваційних проектів, що призводить до зниження ефективності інноваційної діяльності, виникнення асиметрії в структурі розвитку виробничого потенціалу і зниження внаслідок цього безпеки інноваційних процесів господарської системи. Крім того, перенесення

проектної стадії інноваційної діяльності в зовнішнє середовище відбивається також на умовах реалізації структурних змін, оскільки до моменту вибору інноваційного проекту, господарській системі потрібно забезпечити необхідний рівень гнучкості структури за рахунок відповідного управління, основним інструментом якого в сучасних умовах стає управління інноваційними промисловими ризиками (володіє необхідним для обраного проекту рівнем ефективності, в першу чергу адаптивності). У зв'язку з цим для ефективного здійснення інноваційної діяльності необхідно формувати умови для здійснення структурних змін в кризових умовах з урахуванням характеру, послідовності та повноти їх реалізації. Це дозволить в результаті інноваційного розвитку господарської системи сформувати їх нову якість в результаті структурного зрушення.

На нашу думку, саме поняття зрушень найбільшою мірою відображає характер трансформаційних процесів, що протікають в інноваційній економіці. Існує досить велика кількість визначень структурних зрушень в економіці. Однак, на думку ряду дослідників, подібні визначення здаються неповними, оскільки не дозволяють ідентифікувати структурні зрушення серед інших структурних процесів. Гончаров Ю. В. у своїй роботі «Промислова політика України: проблеми і перспективи», розглядаючи структурні зрушення як економічний феномен, дає наступне пояснення природі виникнення структурних зрушень, виходячи з розуміння структури. Він пропонує в широкому сенсі слова інтерпретувати структуру як будову, сукупність відносин, частин та елементів, з яких складається певне економічне ціле. У цьому випадку структура відображає форму розташування елементів і характер взаємодії їх сторін і властивостей, як підсумок руху елементів системи, підсумок їх організації, упорядкування [3]. У цій статті структурне зрушення розглядається саме з цих позицій, і в ході вивчення воно розглядається як процес і якість зміни взаємозв'язків системи (з урахуванням рівня і динаміки її структурної живучості), які змінюють інноваційні характеристики господарської сис-

теми (в першу чергу її здатність до реалізації безпечної інноваційної діяльності).

Будь-яка структура завжди характеризується частинами старих і зачатками майбутніх взаємин. Різноманітні структури під час освоєння інновацій та прийняття інноваційних рішень співіснують одна з одною. Все це відбивається на розвитку господарської системи, формує її особливості і визначає комплекс управління її інноваційними промисловими ризиками.

В іноземній економічній літературі зустрічається поняття «restructurations», що буквально означає структурні переробки, зміни [5]. Даному поняттю в українській мові відповідає слово «реструктуризація», що означає планомірні структурні зміни в господарських системах різного рівня. Будь-яка структура характеризується такими процесами, як пристосування та трансформація. На першому етапі появи нових структур носить циклічний характер, тому що протягом часу, при виникненні нової цілісності, зв'язки трансформуються і все повторюється спочатку. Разом з тим відбувається зміна безпеки системи, характер якої зумовлений як станом самої системи, так і пов'язаними з ним особливостями процесів її структурного розвитку.

Структурні зрушення проявляються в економічних системах різних рівнів: на рівні індивіда та домашнього господарства (нанорівень), підприємства і фірми (мікрорівень), галузі та регіону (мезорівень), національного та світового господарства (макрорівень) [6]. В умовах постконфліктної трансформації особливу увагу в статті приділено відтворювальній структурі господарської системи (що охоплює відносини виробництва, розподілу, обміну та споживання), структурі виробничих фондів, трудових ресурсів, внутрішнього споживання (особливо в частині безпеки інноваційного відтворення), заощадження, інвестицій, здійснюваних у розглянуту господарську систему.

Необхідно особливо виділити категорію «структурне зрушення» серед подібних і суміжних понять. Сприйняття структурного зрушення в економіці як динамічного процесу може бути порівняно з іншими аналогічними за характером змінами, що протікають в господарській системі: циклами, коливаннями, збуреннями.

Сама життєдіяльність системи, її існування у зовнішньому середовищі призводить до виникнення коливань і збурень, які в процесі розвитку з плином часу переростають у

зміни більш глибокого рівня і призводять до трансформації системи, появи у неї нових якостей, і відбувається структурне зрушення [3]. На характер кожної стадії великий вплив робить вплив зовнішнього середовища, а також результат розвитку попереднього динамічного процесу. Це наочно відображається в разі розгляду алгоритму зміни стійкості інноваційної господарської системи в процесі її структурної трансформації. Початкові обурення і коливання при достатньому рівні безпеки інноваційного розвитку дозволяють зберегти стійкій системі її інноваційні характеристики.

Їх перехід у внутрішнє середовище організації при ефективній системі управління призведе до початку формування нової якості стійкості за рахунок підвищення інноваційних характеристик і показників безпеки інноваційної діяльності виробничого господарського об'єкта. Формування нових зв'язків, виникнення перехідних структурних форм не знижуватимуть інноваційні характеристики тільки в разі наявності у системі управління механізмів адаптації для зниження негативних наслідків виникаючих збурень у результаті протікання цих структурних процесів. При цьому ініціація змін в інтегрованих та технологічно пов'язаних об'єднаннях приведе до досягнення синергетичного ефекту від структурного зрушення за рахунок зростання безпеки інноваційної діяльності всього об'єднання і формуванню умов для подальшого розвитку.

Крім того, корінною відмінністю структурних зрушень від вищеперелічених процесів є наявність результуючої (статичної) складової і факту змін в системі зв'язків, потреб господарюючих суб'єктів і розміщенні виробничих ресурсів. Остання якість невласлива для протестів і поверхневих коливань. Пропонуємо наступну класифікацію економічних структурних зрушень у кризовий період:

1. Групування структурних зрушень за історичною ознакою – на кожному етапі історії відбуваються притаманні тільки йому економічні структурні зрушення (наприклад, зрушення при зародженні та розквіту феодалізму чи капіталізму в економіці).

2. За географічною сегментацією зрушення підрозділяються на зміни в економічній структурі різних регіонів та інших географічних одиниць (з їх територіальним та адміністративним устроєм). Структурні зрушення, так само, як і сама структура економіки, характеризуються просторовим аспектом.

3. За охоптом елементів господарської системи виокремлюють нано-, мікро-, мезо- та макрозрушення.

4. По відношенню до певної господарської системи можна виділити зовнішні і внутрішні структурні зрушення. У сучасних умовах інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя все більшого значення набуває взаємозв'язок, взаємодія, взаємопроникнення і взаємне перетікання зазначених структурних зрушень в системі інтегрованих об'єднань, національних господарств, транснаціональних корпорацій і міжнародної власності.

5. За темпом, використанням часу, масштабами змін та глибиною дії має місце класифікація на еволюційні і революційні зрушення. Оскільки господарська діяльність носить безперервний характер, то сутність структурних перебудов та зрушень має два аспекти: з одного боку – безперервність, а з іншого – роздільність на етапи та стадії.

Зміст структурних зрушень в економіці може бути виражений через їх функції:

– за допомогою реалізації механізмів структурних зрушень відбувається якісний перехід у розвитку господарських систем за рахунок формування нового рівня їх інноваційної стійкості;

– за допомогою структурних зрушень відбувається реалізація закону узвишся потреб, який на сучасному етапі розвитку доповнюється законом їх інтернаціоналізації (остаточно закріплюється необхідність в безпеці інноваційного розвитку господарських систем як основи досягнення ефективності їх інноваційної діяльності);

– однією з найважливіших функцій структурних зрушень є розподіл і перерозподіл ресурсів (капіталу, робочої сили тощо) між різними сферами економіки (в сучасних умовах це пов'язано з ефективністю інноваційної діяльності, обумовленої рівнем безпеки інноваційного розвитку господарських систем);

– структурні зрушення в економіці виконують функцію узгодження структури споживання, що відображає зміни в системі зростаючих потреб, і виробництва, що виражає структуру розміщення і розподілу обмежених ресурсів (факторів виробництва) між різними сферами економіки. Найбільші господарські системи конкурентоспроможних напрямків мають великі можливості підвищення інноваційної стійкості;

– структурні зрушення в економіці формують основні натурально-речові і вартісні

пропорції відтворення і створюють зовнішні умови для формування рівня ефективного інноваційного розвитку на основі принципів інноваційної стійкості;

– у вигляді структурних зрушень втілюється впровадження в економіку досягнень науково-технічного прогресу, здійснюється впровадження інновацій, ефективність яких визначається здатністю систем до створення якостей для розширеного відтворення інновацій.

Як було згадано вище, структурні зрушення в інноваційній економіці мають подвійну природу. З одного боку, згідно об'єкту дослідження, вони виступають як процес, детермінований незадоволеною потребою, стоять за нею нереалізованим інтересом господарських систем до підвищення інноваційної стійкості. З іншого боку, вони є результатом розвитку структури системи, відображають певний рівень ефективності інноваційного розвитку.

Цей потенційний рівень є підсумком розвитку і певним стартом для подальшого руху вперед. Це означає, що всі системи в залежності від характеру розвитку і за сприйняттям структурного зрушення (прямого чи непрямого) можуть поділяються на: системи прямого впливу (ініціюючи системи) і системи непрямого або опосередкованого впливу (сприймаючи системи). При цьому одна і та ж система може відчувати на собі як прямий вплив структурного зрушення, так і відчувати опосередкований вплив.

Подібна подвійність структурних зрушень визначає їх особливе місце серед інших економічних явищ в умовах інноваційних змін та постконфліктних трансформацій і дозволяє комплексно вивчити динамічний стан стійкості і живучості господарської системи в процесі реалізації безпечної інноваційної діяльності. Так, будь-які структурні зміни в господарській системі можуть бути охарактеризовані з погляду масштабу, напряму, швидкості та інтенсивності впливу на господарську систему в процесі інноваційного розвитку.

У сучасній економіці існує кілька підходів до визначення причин структурних зрушень. Приміром, відповідно до теорії вітчизняного економіста Ю. В. Яковця, в основі будь-яких змін в економіці лежить циклічна динаміка [7]. Безумовно, в основі інноваційного розвитку лежить циклічність, тим не менш, природа економічних структурних зрушень носить скоріше нециклічний характер. Структура циклу в первинній економіці має характер нелінійної структурної динаміки. Тому завер-

шення структурних змін призводить до переходу господарських систем за умови ефективного управління на якісно новий рівень за рахунок зміни їх інноваційних властивостей, що веде до зростання стійкості і живучості систем.

Структурні зрушення, безперечно, носять трансформуючий характер. В рамках інноваційної діяльності це призводить до того, що в результаті некеровані структурні зрушення можуть призводити не до подальшої інтенсифікації інноваційного розвитку, а, навпаки, можуть призвести до його загасання або згортання на увазі виникнення сильних збурюючих дій, які знижують результативність інновацій.

У зв'язку з цим можна виділити загальні риси структурних зрушень, які є імпульсом для подальшого інноваційного розвитку, де набувають певну специфіку:

1. Всебічність або залученість зміни всіх елементів даної виробничої системи, причому, зміни, що відбуваються, повинні в цілому збільшувати інноваційний потенціал системи, створюючи базис для подальшого інноваційного розвитку.

2. Масштабність, що означає, що наслідки зсуву будуть поширюватися з плином часу за межі даної системи, перебудовуючи системи більш високого рівня, надаючи їм характер інноваційності та змінювати інноваційну стійкість і, як наслідок, ефективність інноваційної діяльності як окремих господарських систем, що ініціюють зрушення, так і всієї національної системи в цілому.

3. Трансформаційний характер зрушень, який показує, що структурні зрушення виникають в процесі розвитку системи, що веде до зміни її структури, виникненню нових елементів і/або нових законів їх взаємозв'язків. У цьому випадку зміна структури формує новий підхід до організації інноваційних процесів, формування інноваційної культури господарських систем та каналів розповсюдження інноваційних продуктів і технологій, які сприяють зростанню сприйнятливості інновацій та підвищенню інноваційної активності систем.

4. Якісність зрушень визначається наявністю нових системних інтегральних якостей (інноваційної стійкості, живучості), що виникають в процесі трансформації структури системи, що повинно призводити до двохрівневого зростання інноваційної сприйнятливості досліджуваної виробничої системи: в результаті самого структурного зрушення і за рахунок загального зростання

інноваційної сприйнятливості систем більш високого рівня.

Таким чином, структурні зрушення інноваційної діяльності можуть бути різного напрямку, тому для підвищення ефективності інноваційної діяльності господарських систем за рахунок зростання стійкості і безпеки розвитку в довгостроковому періоді вони потребують керуючих впливів. У перспективі при створенні такого управління і збереженні темпів зростання їх ефективності структурні процеси дозволяють сформувати саморозвинену інноваційну господарську систему.

Структурні зрушення за характером наслідків можна класифікувати на інноваційні, нейтральні та регресійні. Під нейтральними структурними зрушеннями будемо розуміти такі зміни у внутрішній будові і якості системи, які призводять до збереження існуючого рівня її інноваційної стійкості. Регресійні, у свою чергу, ведуть до втрати наявних результатів інноваційної діяльності, згортання інноваційного потенціалу системи.

До категорії інноваційних структурних зрушень в рамках дослідження пропонується відносити такі зміни внутрішньої будови господарських систем різного рівня, які є трансформацією існуючих законів взаємозв'язків між її елементами, і приводять до виникнення якісно нових інтегральних системних якостей (у тому числі інноваційну стійкість), підвищують темпи та ефективність інноваційного розвитку системи. У зв'язку з цим інноваційні структурні зрушення набувають наступних специфічних рис: незворотність, еволюційність, випереджаючий характер розвитку. У процесі інноваційної діяльності відбувається необоротна трансформація систем, яка закріплюється і завершується зміною структури, появою систем нового якісного рівня. Зміни інноваційного потенціалу системи та подальшого розвитку на його базі структурних змін, що формує еволюційний характер зрушень, а здатність створювати імпульс для подальшого інноваційного розвитку системи визначає його випереджаючий характер.

Таким чином, структурні зрушення, що ініціюються інноваціями, при зародженні мають інноваційний характер, який може привести господарську систему до нового рівня інноваційної стійкості.

Процес впровадження інновації в процесі її життєвого циклу формує передумови для чергового зміни структури. Рівень існуючої інноваційної стійкості і живучості господарської системи задає вектор її розвитку в

процесі зміни структури, створює умови для збереження інноваційного характеру подальшого розвитку. В цілому процес інноваційної діяльності господарської системи, являє собою сукупність інноваційних циклів окремих продуктів, які реалізуються за допомогою відібраних або розроблених інноваційних проектів.

Стадія зародження інновації являє собою, по суті, процес реалізації вже усвідомленого структурного зрушення, оскільки впроваджуваний інноваційний процес вимагає від системи перебудови її структури, формування нових якостей (рівня інноваційної стійкості і живучості, яка формується на базі існуючого за рахунок переходу системою до нової структурної форми). Цей процес розвивається на стадії первинного поширення інновації в економічному просторі.

Але разом з цим в цей же період починають формуватися передумови для наступного структурного зрушення, складається базис для його реалізації, визначається характер майбутньої зміни інноваційної стійкості і живучості господарської системи. Стадія інтенсивного поширення інновації є вже етапом активного формування умов для реалізації майбутнього структурного зсуву (остаточне оформлення інноваційної стійкості і живучості господарської системи), в процесі якого складаються обмеження, в рамках яких відбуватиметься майбутнє змін структури системи.

На стадії зрілості інновації система усвідомлює необхідність реалізації структурних змін і починає шукати нові організаційні форми для його здійснення, спираючись на сформований рівень інноваційної стійкості і живучості. Таким чином, відбувається підготовка до початку реалізації наступного структурного зрушення. Рутинізація інновації означає переведення її в розряд традиційних для системи процесів. На цьому етапі має відбутися досягнення системою певного рівня компетентності та інноваційної стійкості (з певним рівнем живучості) для подолання внутрішнього опору і початку структурного зрушення.

Процес витіснення новим продуктом колишньої інновації збігається із зародженням і поширенням нововведення і є одночасно остаточною реалізацією назрілого структурного зрушення і зародженням нового інноваційного рівня господарської сис-

теми. Таким чином, сам процес інноваційної діяльності створює умови для подальшого поступального розвитку, однак вплив зовнішнього середовища і внутрішній опір самих систем гасить інноваційний імпульс, що веде до зниження ефекту і формування регресійних тенденцій. Ці явища долаються за допомогою управління на основі інноваційної стійкості і живучості господарської системи, які трансформуються в процесі подальших структурних змін. Крім того, варто відзначити, що структурні зрушення, що виникають в рамках інноваційної діяльності, в процесі їх розвитку спочатку ведуть до зростання ентропії. Управлінський вплив комплексно, послідовно і своєчасно здійснюється в процесі трансформації структурних змін з урахуванням наявного рівня інноваційної стійкості і живучості господарської системи, що дозволяє ефективно реалізувати перехід до її нового рівня, що призводить до підвищення організованості та ефективності всіх процесів і зниження рівня ентропії.

Висновки. Таким чином, в рамках інноваційного розвитку господарських систем різного рівня формується об'єктивна необхідність у розробці нових підходів до управління структурними зрушеннями інноваційної діяльності. Характер і напрямки цих зрушень, сформований за допомогою управління, повинен приводити до досягнення господарською системою нового рівня інноваційної стійкості і живучості, для цілей підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Все вищесказане дозволяє виділити інноваційні структурні зрушення в особливу категорію, до якої пропонується відносити такі зміни взаємозв'язків елементів господарської системи, які дозволяють досягати їй нового рівня системних якостей і забезпечують безперервність її інноваційної діяльності. У зв'язку з цим структурні зрушення, що виникають в процесі інноваційної діяльності господарських систем, набувають наступні специфічні риси: незворотність, еволюційність, випереджаючий характер розвитку. Це вимагає особливих підходів до створення системи управління ними з метою підвищення ефективності реалізованих проектів на основі підвищення інноваційної стійкості і живучості господарських систем, сформованих в умовах безпеки їх інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волков О.І., Денисенко М.П. та ін. Економіка й організація інноваційної діяльності : підручник. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 960 с.
2. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулова М.М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 448 с.
3. Економіка підприємства : підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. Київ : КНЕУ, 2011. 528 с.
4. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : Навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга». 2003. 278 с.
5. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с.
6. Калиновська Н. Л., Григор'єв О. Ю. Ризики інноваційної діяльності підприємств. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19–21 травня 2011 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 272–273.
7. Shalнева M. S., Zaitseva K. A., & Chernysheva M. A. Features of Corporate Innovation Risk Management. In S. I. Ashmarina, V. V. Mantulenko, M. I. Inozemtsev, & E. L. Sidorenko (Eds.), *Global Challenges and Prospects of the Modern Economic Development. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences European Publisher*. 2021. Vol. 106. P. 1363–1372. DOI: <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.04.02.162>
8. Manvelidze A.B. Operating Expenses for Large American Air Carriers. *Strategic decisions and risk management*. 2018. Vol. 4. P. 72–91. DOI: <https://doi.org/10.17747/2078-8886-2018-4-72-91>
9. Пастушенко М. В. Удосконалення системи управління ризиками на підприємстві. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань : Економічні науки, 2010. 332 с.
10. Вербіцька І. І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 5. С. 282–291.
11. Штефанич Д. А. Управління підприємницьким ризиком / за заг. ред. Д. А. Штефанича. Тернопіль : Економічна думка, 1999. 224 с.
12. Григор'єва О. Є. Проблеми ризиків, що виникають під час реалізації інноваційних проектів, та методи їхнього кількісного вимірювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 628. С. 64–71.
13. Петухова О. М., Сілакова Г. В. Управління ризиками інноваційної діяльності. *Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22–23 листопада 2012 року). Київ : НУХТ, 2012. С. 145–147.
14. Жежуха В. Й. Ризики інноваційної діяльності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Т. 19. № 2. С. 177–182.
15. Падерін І. Д., Горященко Ю. Г. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 1 (63). С. 103–107. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1\(63\)-103-107](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1(63)-103-107)
16. Malakhovskyi Yu., Gamaliy V., Kulazhenko V., Cherednichenko M. Assessment of the Risks of Entrepreneurship as a Prerequisite for the Implementation of Innovation Projects. *Journal of Entrepreneurship Education*. 2019. Vol. 22. P. 1–6.
17. The Basics of Innovation Risks: Make Smarter Decisions. (2021). URL: <https://www.acceptmission.com/blog/innovationrisk/>
18. Олексенко Л. В. Інноваційна ультраструктура як необхідний компонент національної інноваційної системи. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2 (64). С. 156–168.
19. Землянкін А. І., Підоричева І. Ю., Николаєнко А. І. Проект нової редакції Концепції розвитку національної інноваційної системи України (на період 2016 – 2026 років). *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 197–206.

REFERENCES:

1. Volkov, O. I., Denysenko, M. P. et al. (2004). *Ekonomika y orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics and organization of innovative activity]. Kyiv: PH Professional. 960 p. [in Ukrainian]
2. Zakharchenko, V. I., Korsikova N. M., Merkulova M.M. (2012). *Innovatsiinyi menedzhment: teoriia i praktyka v umovakh transformatsii ekonomiky* [Innovative management: theory and practice in the conditions of transformation of the economy]. Kyiv: Center for Educational Literature. 448 p. [in Ukrainian]

3. Pokropyvnyi, S. F. (Ed.). (2011). *Ekonomika pidpriemstva* [Enterprise economics]. 2nd ed., processing and additional. Kyiv: KNEU. 528 p. [in Ukrainian]
4. Illiashenko, S. M. (2003). *Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom: problemy, kontseptsii, metody* [Management of innovative development: problems, concepts, methods]. Sumy: University book. 278 p. [in Ukrainian]
5. Illiashenko, S. M., Shypulina, Yu. S. (2007). *Tovarna innovatsiina polityka* [Commodity innovation policy]. Sumy: University book. 281 p. [in Ukrainian]
6. Kalynovska, N. L., Hryhoriev, O. Yu. (2011). *Ryzyky innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv* [Risks of innovative activity of enterprises]. *Problemy formuvannia ta rozvytku innovatsiinoi infrastruktury* [Problems of formation and development of innovative infrastructure]: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Lviv, May 19–21, 2011). (pp. 272 – 273). Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic. [in Ukrainian]
7. Shalneva, M. S., Zaitseva, K. A., & Chernysheva, M. A. (2021). Features of Corporate Innovation Risk Management. In S. I. Ashmarina, V. V. Mantulenko, M. I. Inozemtsev, & E. L. Sidorenko (Eds.), *Global Challenges and Prospects of the Modern Economic Development*, vol. 106, pp. 1363–1372. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences European Publisher. DOI: <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.04.02.162>.
8. Manvelidze, A.B. (2018). Operating Expenses for Large American Air Carriers. *Strategic decisions and risk management*, vol. 4, pp. 72–91. DOI: <https://doi.org/10.17747/2078-8886-2018-4-72-91>
9. Pastushenko, M. V. (2010). *Udoskonalennia systemy upravlinnia ryzykamy na pidpriemstvi* [Improvement of the risk management system at the enterprise]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva* [Collection of scientific works of the Uman National University of Horticulture]. Uman: Economic Sciences. [in Ukrainian]
10. Verbitska, I. I. (2013). *Ryzik-menedzhment yak suchasna systema upravlinnia ryzykamy pidpriemnytskykh struktur* [Risk management as a modern risk management system of business structures]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable economic development*, vol. 5, pp. 282–291. [in Ukrainian]
11. Shtefanych, D. A. (1999). *Upravlinnia pidpriemnytskym ryzykom* [Management of entrepreneurial risk]. Ternopil: Ekonomichna dumka. [in Ukrainian]
12. Hryhorieva, O. Ye. (2008). *Problemy ryzykiv, shcho vynykaiut pid chas realizatsii innovatsiinych proektiv, ta metody yikhnoho kilkisnoho vymiriuvannia* [Problems of risks arising during the implementation of innovative projects and methods of their quantitative measurement]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, vol. 628, pp. 64–71. [in Ukrainian]
13. Pietukhova, O. M., Silakova, H. V. (2012). *Upravlinnia ryzykamy innovatsiinoi diialnosti* [Management of risks of innovative activity]. *Pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv kharchovoi ta pererobnoi haluzei APK* [Increasing the efficiency of the enterprises of the food and processing industries of the agricultural industry]: Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, November 22-23, 2012). (pp. 145–147). Kyiv, NUHT. [in Ukrainian]
14. Zhezhukha, V. Y. (2009). *Ryzyky innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv* [Risks of innovative activity of enterprises]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 19, no. 2, pp. 177–182. [in Ukrainian]
15. Paderin, I. D., Horiashchenko, Yu. H. (2021). *Stratehichni priorytety innovatsiinoho rozvytku pidpriemnytstva* [Strategic Priorities for Innovative Development of Entrepreneurship]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, vol. 1 (63), pp. 103–107. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1\(63\)-103-107](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1(63)-103-107) [in Ukrainian]
16. Malakhovskiy, Yu., Gamaliy, V., Kulazhenko, V., Cherednichenko, M. (2019). Assessment of the Risks of Entrepreneurship as a Prerequisite for the Implementation of Innovation Projects. *Journal of Entrepreneurship Education*, vol. 22, pp. 1–6.
17. *The Basics of Innovation Risks: Make Smarter Decisions* (2021). Available at: <https://www.acceptmission.com/blog/innovation-risk/>
18. Oleksenko, L. V. (2021). *Innovatsiina ultrastruktura yak neobkhidnyi komponent natsionalnoi innovatsiinoi systemy* [Innovative Ultrastructure as a Necessary Component of the National Innovation System]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, vol. 2 (64), pp. 156–168. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-156-168](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-156-168) [in Ukrainian]
19. Zemliankin, A. I., Pidorycheva, I. Yu., Nikolaienko, A. I. (2016). *Proekt novoi redaktsii Kontseptsii rozvytku natsionalnoi innovatsiinoi systemy Ukrainy (na period 2016 – 2026 rokiv)* [Draft of the new edition of the Concept of the Development of the National Innovation System of Ukraine (for the period 2016-2026)]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, vol. 3 (45), pp. 197–206. [in Ukrainian]